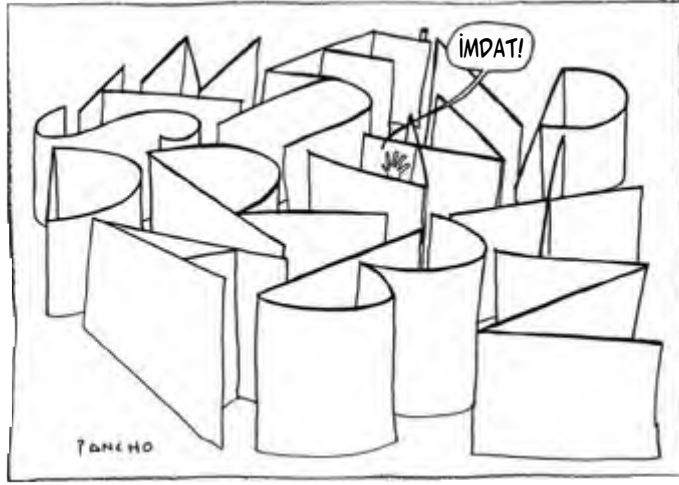

Eğitim

Bir insan hakkı olarak eğitim hakkı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin baktığı davalardan birinde eğitim hakkı "eğitim kurumlarına 'belirli bir süre içinde' erişim hakkı ve alınan eğitimden faydalanma hakkı, yani bitirilen öğrenimin resmi olarak tanınması"¹⁶ olarak tanımlandı.

"Eğitim sadece bir gelir elde etme ya da servet sahibi olma aracı değildir. Eğitim, ruhsal bir yaşama geçiştir; gerçeğin aranması ve erdem hayatın bir parçası olması için insan ruhunun eğitilmesidir."

Vijaya Lakshmi Pandit

Eğitim

"... kendi içinde hem bir insan hakkı hem de diğer insan haklarını tanımanın vazgeçilmez bir aracıdır. Bireyleri ehliyetli kılma hakkı olan eğitim, ekonomik ve sosyal anlamda marjinalleşmiş yetişkin ve çocukların kendilerini yoksulluktan kurtarmaları ve toplumsal hayata tam anlamıyla katılım sağlayabilmelerini sağlayan birincil araçtır. Eğitimin kadınların güçlendirilmesinde, çocukların sömürücü ve zarar veren işçilikten ve cinsel sömürden korunmasında, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesinde, çevresel değerlerin korunmasında ve nüfus artışının kontrol edilmesinde büyük bir rolü vardır. Eğitimin, devletlerin yapabileceği en iyi mali yatırımlardan biri olduğu kabul edilmektedir. Fakat eğitimin önemi sadece pratik nedenlerden kaynaklanmamaktadır: özgürce ve sınırsız düşünebilen, iyi yetişmiş, aydınlanmış ve aktif bir beyin, insan varlığının en büyük neşe kaynağı ve ödülüdür¹⁷."

Eğitim hakkı aşağıdaki insan hakları aygıtlarında ele alınır:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (madde 26)
- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi (Protokol No.1, madde 2)
- Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (madde 10)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (madde 28 ve 29)
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (madde 17)
- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi San Salvador Protokolü (madde 13)
- Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (madde 13 ve 14). 13. maddenin Sözleşmenin en uzun maddesi olması, ayrıca uluslararası insan hakları hukukunda eğitim hakkı üzerine yazılmış olan en geniş çaplı ve en kapsamlı maddesi olması önemlidir.

İlgili etkinlikler

- Küreselleşme sözlüğü, sayfa 69
- Çocuk Hakları, sayfa 103
- Herkes için eğitim?, sayfa 122
- Bırak tüm sesler duyulsun, sayfa 153
- Eşitlik diyarına giden yol, sayfa 185
- Irkçılığa yanıt, sayfa 201
- Dil engeli, sayfa 228

Önemli günler

8 Eylül
Ulusal Okur Yazarlık
Günü

5 Ekim
Dünya Öğretmenler Günü

Günümüzde eğitim alanında karşılaşılan güçlükler nelerdir?

1996 yılında UNESCO Komisyonu, dünyanın karşı karşıya bulunduğu ve eğitimi etkileyen yedi temel gerilim alanını şu şekilde tanımlamıştır:

1. Küresel ve yerel arasındaki gerilim;
2. Evrensel ve birey arasındaki gerilim;
3. Gelenek ve modernite arasındaki gerilim;
4. Ruhsal ve maddi arasındaki gerilim;
5. Uzun ve kısa vadeli plan/düşünce/varsayımlar arasındaki gerilim;
6. Rekabet ve fırsat eşitliği arasındaki gerilim;
7. Bilginin sıradışı bir şekilde yayılması ile insan varlığının bu bilgiyi özümseme kapasitesi arasındaki gerilim.

UNESCO'nun, yukarıdaki güçlüklerle yüzleşmek ve bunların üstesinden gelmek üzere tanımladığı, öğrenmenin dört 'temeltaşı' şunlardır:

1. *Birlikte yaşamayı öğrenmek:* Eğitim, diğer insanlarla karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olduklarını kabul etmeleri; uzlaşmazlıkların üstesinden gelmeleri; diğer insanlarla ortak amaçlar ve ortak bir gelecek için çalışabilmeleri ve planlama yapabilmeleri; çoğulculuk ve çeşitliliğe saygı göstermeleri (örneğin cinsiyet, etnik köken, din ve kültüre karşı); toplumsal yaşama aktif katılım sağlamaları için öğrencilerin beceri ve yeteneklerini geliştirmelidir.
2. *Bilmeyi öğrenmek:* Eğitim, bilginin araçlarını elde etmelerinde, öğrenmenin en önemli araçları olan iletişim ve sözlü ifade, okuma yazma, matematik becerisi ve sorun çözme; birkaç alanda hem geniş ve hem de derinlemesine bilgi edinmelerinde; hak ve sorumlulukları anlamalarında ve en önemlisi öğrenmeyi öğrenmelerinde öğrencilere yardımcı olmalıdır.
3. *Yapmayı öğrenmek:* Eğitim, birbirinden farklı yaşam şartlarıyla ilgili aldıkları kararlarda bilgiyi temel almaları için öğrencilere mesleki beceriler ve sosyal ve psikolojik yetenekler edinmelerinde yardımcı olmalı, sağlıklı sosyal ve iş ilişkileri kurmalarında, yerel ve küresel pazarlara katılmalarında, teknolojik araçları kullanmalarında, temel ihtiyaçları gidermelerinde ve kendilerinin ve diğer insanların yaşam kalitelerini geliştirmelerinde öğrencilere yardım etmelidir.
4. *Varılmayı öğrenmek:* Eğitim, kişiliğin gelişmesine katkı sağlamalı ve insanların daha gelişmiş özerklik, yargı ve eleştirel düşünme doğrultusunda hareket etmesini sağlamalıdır. Eğitim aynı zamanda her türlü potansiyeli –örneğin hafıza, muhakeme, estetik düşünce, ruhsal değerler, fiziksel kapasite ve iletişim becerisini– geliştirmeli; öğrencilerin sağlıklı bir yaşam tarzı geliştirmesini, spor yapmasını ve eğlenmesini; bir kişinin kendi kültürünü takdir etmesini; ahlaki ve manevi değerlere sahip olmayı; bir kişinin kendi adına konuşması ve kendini savunabilmesini amaçlamalıdır.

Resmi ve yaygın eğitimin birbirini tamamlayan rolleri

Avrupa eğitim politikalarına dahil edilmiş iki temel kavram vardır: *Öğrenen bir toplumda, yaşam-boyu öğrenme*. Buradaki düşünce insanlara yaşamları boyunca yeteneklerini geliştirmeleri için çeşitli fırsatların sunulduğu bir toplumdur. Burada şunu önemle vurgulamak gerekir: sadece resmi eğitimin oynadığı rol değil, yaygın eğitim (yani resmi eğitim sistemi dışındaki eğitim programları) tarafından sunulan fırsatların önemi de gitgide daha çok kabul görmektedir. Bu programlar çoğunlukla gençlik örgütleri de dahil sivil toplum örgütleri tarafından yönetilmektedir. Bu prog-

"Eğitimin pahalı olduğunu düşünüyorsan, cehaleti dene."

Anonim

ramlar çerçevesinde birçok konu, farklı metodolojilerle ve esnek bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Resmi eğitimden faydalanmasına izin verilmemiş ya da işlevsel olarak okuma yazma bilmeyen milyonlarca çocuk ve yetişkine sağlanan okuma yazma eğitimi başvurulanan yollardan biridir.

? İçinde yaşadığınız topluma yönelik yaygın eğitim programlarına örnek verebilir misiniz?

Yirminci yüzyılda Avrupa’da halk ya da devlet okulları kitle eğitiminin başlıca kurumları olurken, resmi eğitim yaygın olarak kabul edilmeye başlandı.

Son on-yirmi yılda bu eğilim, temel eğitim için ayrılan bütçe payının yükselmesi, okula gitmeyi zorunlu kılan yasaların düzenlenmesi ve eğitim ve gelişimle ilgili konulara medyada hayli yaygın bir şekilde yer verilmesiyle sonuçlandı.

Resmi ve yaygın eğitim arasındaki “sınırların aşılması” gerektiğinden, eğitim uzmanları bugün ikisi arasındaki iletişim ve işbirliğinin güçlendirilmesinden bahsediyor, eğitim alan insanlara daha kapsayıcı bir dizi fırsat sunmak için eğitim etkinlikleriyle eğitim ortamlarının birbiriyle uyum içinde olmasının önemini anlatıyorlar.

“insan gelişimini derinlemesine ve daha ahenkli bir şekilde hayata geçirmenin temel aracı olan eğitim, yoksulluğu, dışlanmayı, cehaleti, baskıyı ve savaşları azaltır”¹⁸

Avrupa’da gençlik örgütlerinin oynadığı rol

Avrupa düzeyinde, gençlik örgütleri eğitimle ilgili konularda seslerini duyurabilmek için çeşitli yollar icat etti. Avrupa Ulusal Öğrenciler Birliği (*National Union of Students in Europe- ESIB*) ve ulusal okul öğrencileri örgütleri ve birliklerinden oluşan, orta öğrenim ve mesleki eğitimde aktif en geniş Avrupa platformu olan Avrupa Okul Öğrencileri Birliği Organizasyon Bürosu (*Organising Bureau of European School Student Unions- OBESSU*) gibi öğrenci organizasyonları da benzer yöntemler geliştirdiler. Bu kuruluşlar ulusal okul öğrencileri örgütleri arasındaki enformasyon, deneyim ve bilginin paylaşımının kolaylaştırılması için çalışıyor, Avrupa’da ki resmi eğitim sistemlerinde gelişen yeni yönelimlerin tartışmaya açılması için çaba gösteriyorlar.

? Eğitim sistemleri, ortaya çıkan yeni gelişmeleri ne derece takip edebiliyor?

Dünya iyice karmaşık hale gelirken okul sistemleri de bir taraftan hem genişlemeye başladı hem de daha da karmaşık hale geldi. Bu sistem içindeki öğrenci sayısındaki artış muhtemelen nüfus artışından daha yüksek oldu: gelişmekte olan ülkelerdeki ilköğretime kayıt oranı 1970’de % 50 iken bu oran 1990 yılında % 76, 1995 yılında ise % 82’ye ulaştı. Birçok sistem, hedef kesimine okul öncesi çağıdaki çocuklar, ergenlik dönemindeki gençler ve yetişkinleri daha sistematik bir şekilde katmak için genişleme yoluna gitti.

Gelişmekte olan ülkelerdeki okuryazarlık oranları da artmaya başladı –bu oran 1970’de % 43 iken, 1990’da % 65’e, 1995’te % 70’e yükseldi. Böylesine bir yaygınlık, eğitim kalitesinin artışı, hükümetlerin ve uluslararası toplumun eskisine kıyasla eğitime daha büyük önem vermesi ve ailelerin eğitime verdiği değerin bir sonucudur. Eğitime hakettiği değer verilmekte, aynı zamanda aileler tarafından, karşılaşılan günlük zorlukların karşısında bir çare olarak algılanmaktadır.

Bu tablonun tam tersi bir durum da ortaya çıkmaktadır: bazı ülkelerde okul kayıt rakamlarında bir durgunluk görülmektedir. Bazı uzmanlara göre son yirmi yılda:

“ilk, orta ve üçüncü derece (orta öğretim sonrası) okul kayıtlarındaki artış oranı birçok ülke grubunda yavaşladı. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içinde eğitim için ayrılan kamu harcamalarındaki artış oranı ülke gruplarının tamamında yavaşladı.”¹⁹

Son yirmi yılda, önceki yirmi yıla kıyasla daha yavaş ilerleme yaşanan ülkelerde bu durum, okuma yazma oranları da dahil olmak üzere eğitim alanında olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.

Küreselleşme

Küreselleşmenin –ticaret serbestliği, şirketlerin operasyonlarını küresel ölçekte yürütmesi ve vergi kaçakçılığı gibi— kilit unsurları eğitime uzun vadede yatırım yapılmasını tehdit ediyor. Vergi sorunları, hükümetlerin eğitime maddi desteğini olumsuz yönde etkiledi. Gana örneğinde hükümet Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nin % 12'sini vergilerle topluyor. Hükümet eğer vergi gelirinin % 10'unu kaybedecek olsaydı –yani GSMH'nin % 1,2'si– bu, ilköğretim için ayrılmış olan bütçenin tam yarısına eşit olacaktı. Bu sebepten, evrensel olarak belirlenmiş ilköğretim amaçlarına erişmek için hükümetlerin yeterli gelir toplama kapasitesine sahip olması ve bunu koruması hayati bir öneme sahiptir.²⁰

Birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinde, ekonomik iyileşme hâlâ bir gerçeklik değeri taşıyor. Peki bunun eğitim üzerindeki etkileri nedir?

“Sosyal harcamaların desentralizasyonu (bir merkezden idare edilmeyişi ve sorumluluğun dağıtılması) eğitim için mevcut kaynaklar üzerinde muazzam bir etki yarattı (Polonya, 1999; Rusya Federasyonu, 1999; Romanya, 1999). Birkaç Orta Avrupa ülkesi 1990 yılından önce eğitim maliyesi ve yönetiminde daha büyük desentralizasyona gitti. Bölgenin kalanında ise sorumluluğun merkezi hükümetten yerel düzeye devri için yeni çabalara girildi.

Bununla birlikte, ilkokul öncesi eğitimden orta öğretime kadar süren eğitim hizmetinin sağlanmasında yerel yönetimlere daha büyük sorumluluk verildi. Bir çok yerde, okullara dikkate değer düzeyde yetki tahsis edildi. Harcama yapma sorumluluğu gözönüne alındığında, eğitimle ilgili harcamaların büyük bir bölümünün sorumluluğu bölgesel düzeye devredildi, bazı ülkelerde ise o ülkenin farklı bölgelerinin eğitim programını finanse etme kapasitesi arasında büyük açıklar oluşmaya başladı (Polonya, 1999).

Bazı durumlarda, yerel yönetimler özellikle kırsal alanlarda kendilerini bekleyen yeni sorumlulukları yerine getirmek için yeterli düzeyde mali kaynağa sahip değiller, aynı zamanda ek kaynak oluşturmak için de yetersiz sayıda araca sahipler. Eğitim bütçesinin en yüksek kalemini temsil eden öğretmen ücretleri çoğunlukla merkezi hükümet tarafından belirleniyor, bu da okulların bütçe kararlarında alt düzeyde bir yetkiye sahip olmasına sebep oluyor.

Eğitim için ayrılan kaynaklar zaten hayli küçülmüş olan bir kamu bütçesinden sağlanıyor. Ulusal gelirlerdeki büyük düşüş ve azalan vergi gelirleri, devletin eğitime desteğinin keskin bir şekilde azalmasına sebep oluyor.

Geçiş süreciyle ilgili yaşanan zorluklara rağmen bahsi geçen ülkeler eğitim reformu yönünde kaydadeğer adımlar attı. Bu reformlar eğitim yasaları, müfredatın demokratikleşmesi, yönetimin ve maliyenin desentralizasyonu gibi alanlarda yapıldı. Kimi ülkelerde, bu reformların hayata geçmesi hayli yavaş ve çoğunlukla zor oldu”²¹.

Eğitimin dünyadaki durumuna dair eldeki veriler maalesef bu sektöre yatırım yapmak için ayrılan kaynakların hayli sınırlı kaldığını gösteriyor. Değişimin sürekli hız kazandığı günümüz dünyasında anne-babalar ve gençler okullarda öğretilenlerin ne kadar geçerli olduğunu sorguluyor. Ayrıca dünya ölçeğinde birçok okul, öğretmen yetersizliği, öğretim için ayrılan sürenin kötü kullanılması ve öğrenen bireylerin becerilerinin ihmal edilmesi sorunuyla karşı karşıya. Çocukların edindiği faydalı bilginin yetersiz olduğu, vaktin büyük bir bölümünün ezberci öğrenmeye ayrıldığı okullarda, bugün birçok çocuk eğitim sisteminin onlara sunduklarını reddetme yoluna gidiyor.

“Eğitimin kökleri acıdır ama meyvesi çok lezzetlidir.”

Aristo

Okula devam eden bu öğrenciler arasından birçoğu analiz yapma ve okulda öğrendikleri bilgileri gerçek yaşamda kullanma becerisini elde edemiyorlar.

Avrupa Konseyi uzmanları, eğitim sistemi içinde korumasız/zayıf durumdaki gençleri üç grup altında topladı. Bunlar:

1. ekonomik yönden dezavantajlı ailelerden gelen gençler;
2. sınırlı düzeyde eğitim deneyimine sahip anne-babası olan gençler;
3. etnik azınlıklar, göçmenler ve seyahat halindeki.

? Yaşadığınız toplum içinde bu listede adı geçmeyen başka korumasız/zayıf durumda olan gruplar var mı?

Dünyanın birçok yerinde, resmi ve değişmeyen eğitim sistemlerine şüpheyle yaklaşılmaya başlandı. İnsanlar eğitim sistemleri arasında –malîyet, kalite, başarı ve yeterlilik alanında– büyümekte olan eşitsizlik ve farklılığın farkına vardılar, bu da dünyanın birçok yerinde kamu okullarına yönelik “güven krizi”ne yolaçtı.

Eğer ilköğretim çağındaki çocukların hepsi en az dört yıl süren, kaliteli düzeyde temel eğitim alabilseydi okur yazar olmama sorunu bir kuşaklık bir süre içinde çözülmüş olacaktı. Fakat bugün:

1. İlköğretim çağındaki 125 milyon çocuk okula gitmiyor; bunların çoğu kız çocuğu.
2. Bunların dışında 150 milyon çocuk ilkokula başlasa da dört yıllık eğitimi sona erdirmeden okulu bırakıyor. Bu çocukların çoğunluğu okur yazarlık becerisi elde edemedi okuldan ayrılıyor.
3. Aşağı Sahara Afrikası ve Güney Asya'nın büyük bölümünde çocuklar 4-7 yıl arasında eğitim görürken, sanayileşmiş ülkelerde bu süre 15-17 yıl arasında değişiyor.
4. Bugün 870 milyon insan okuma yazma bilmiyor; bunlardan % 70'i kadın.

? Okuma yazma bilmeyen insanların bu kadar büyük bir bölümünün kadınlardan oluşmasının sebepleri ne olabilir?

Bundan elli yıl önce İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ücretsiz ve zorunlu eğitimin temel bir insan hakkı olduğunu ilân etmişti. 1990 yılında geldiğinde, iki hükümet dışında tüm dünya ülkeleri tarafından imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi'yle, eğitim hakkının yasal anlamda bağlayıcılığı olan bir hak olduğu teyit edildi.

O zamandan beri bu temel insan hakkıyla ilgili üst düzey uluslararası anlaşmalar yapıldı.

Gelişmiş ülkeler 1990'larda düzenlenen uluslararası zirvelerle belirlenen hedeflere ulaşmak üzere bu alanda daha güçlü işbirliği yapmak için tekrar tekrar söz verdiler. Dünyanın farklı bölgelerinden birçok hükümet 1990 yılında Jomtien, Tayland'da düzenlenen Herkes için Eğitim Dünya Konferansı'nda biraraya geldi. Bu konferansta on yıl içinde dünya çocuklarının tamamına kapasitelerini tam anlamıyla geliştirme fırsatı sunulması için çeşitli hedefler belirlendi. Bu taahhüt kaliteli ilköğretime herkesin erişimi ve eğitimde cinsiyet eşitsizliğine son verilmesini kapsıyordu.

Devlet ve hükümet başkanları tarafından herkesin ilköğretime erişimi için alınan kararlardan sonuncusu 2015 yılına kadar bu hedefe ulaşmayı amaçlıyor. Güncel eğilimlere bakıldığında çok da iddialı olmayan bu hedef bile ulaşılamaz gözüküyor. Hükümetler bugün harekete geçmeyecek olursa 2015 yılında 75 milyon çocuk temel eğitimden mahrum kalacak.

Eğitim üzerine düzenlenen en son dünya zirvesinde (Dakar, 2000) şu ifade edildi:

“Eğitim temel bir insan hakkıdır. Eğitim sürdürülebilir kalkınmanın ve ülkeler arasında ve ülkeler içindeki barış ve istikrarın anahtarı, toplumsal hayata ve yirmi birinci yüzyıl ekonomilerine etkin katılımın vazgeçilmez bir aracıdır.”

“Zayıf doğarız, güce ihtiyacımız vardır; muhtaç doğarız, yardıma ihtiyacımız vardır; akılsız doğarız, mantığa ihtiyaç duyarız. Doğduğumuzda bunların hiçbirini yoktur elimizde, insan statüsüne erişmek için ihtiyacımız olan tek şey eğitimidir.”

Jean-Jacques Rousseau

“Eğitim, özgürlüğü daimi bir ordudan daha iyi korur.”

Edward Everett

Referanslar

- Building Bridges for Learning, Youth Forum, Brüksel, 1999.*
Education for All – country reports, 2000. www.unesco.org.
Education Now Campaign, Oxfam
www.caa.org.au/oxfam/advocacy/education.
European Youth Trends 2000, Council of Europe, 2001.
Learning: The treasure within, UNESCO, Paris, 1996.
World Education Report, www.unesco.org.